

BSAL, 65 (2009), 141-154.

El capità Jaume Canals i els negocis per mar^{*}

GONÇAL LÓPEZ NADAL

Per en Miquel Seguí

RESUM

Durante la segunda mitad del siglo XVII el corsarismo alcanzó amplio desarrollo en Mallorca. Uno de los más famosos corsarios fue el Capitán Jaume Canals. Sus humildes orígenes como grumete, sus experiencias como marino, capitán y propietario de naves le aportaron no tan solo una importante promoción social, sino también un amplio número de cargos institucionales. En consecuencia le fue posible acumular una gran fortuna como se puede observar en sus últimas voluntades. La trayectoria del Capitán Canals muestra el importante papel que los negocios marítimos jugaron en las evoluciones sociales y económicas de la sociedad mallorquina.

Palabras clave: Corsarismo. Mallorca, (economía y sociedad). Negocios marítimos. Familias

ABSTRACT

During the second half of the XVIIth Century, privateering was hardly developed in Majorca. One of its most famous corsairs was Captain Jaume Canals. Coming from a humble parentage, his activities as a sailor, captain and shipowner provided him with an important social promotion and of a large number of institutional functions. All together allowed him to accumulate a great fortune, as it can be shown in his final will. The case of Captain Canals shows the important role of business by sea in the social and economical evolutions of the Majorcan society.

Key words: Privateering. Mallorca (economy & society) Familiar busines. Family

El dia 23 de març del 1673, Don Juan Francisco Cebrián, Comte de Fuenclara i Virrei de Mallorca, informava a la Reina Regent sobre els aldarulls succeïts al port de la Ciutat de Mallorca. El patró francès, François Lionci, havia insultat a dos prohoms illencs com ara don Ramon Despuig, Compte de Montenegro i el Capità Jaume Canals. La seva insolència indignà la gent; el Virrei, que temia el linxament del francès, havia optat per donar-li protecció i l'havia posat entre reixes.¹ Don Ramon Despuig i el capità Canals

* Aquest text correspon en bona part al de la comunicació presentada amb el mateix títol al III Congrés d'Història Marítima de Catalunya. «La Gent de Mar». Barcelona, novembre 2006. (Actes en CD). Sobre el capità Canals, l'autor va pronunciar el *Pregó de Festes de Sant Joan Baptista*, Ajuntament de Deià, 2002.

¹ Les paraules, textuales, són: *Para que V. Magd quede informada de todo es verdad que al patrón Francº Lionci le puse en la carcel por dos causas: la primera que hallandose en el muelle de esta ciudad este patron se acerco al coche del Conde de Montenegro donde iba el capitan Canales y otros cavalleros y hablando de cosas de guerra dixo que deseava la hubiese para venir a sacar del puerto una saetia que le havian tomado los Mallorquines yendo en corso, y aunque esta arrogancia francesa estava muy lejos de executarlo dio ocasion a que algunos naturales le buscasen para hacerle desdecir de lo que havia dicho y encontrandose en el mismo muelle se travararon de palabras y al no hallarse el capitan Pedro Flexas se podia temer le hubiesen muerto, y entendiendolo yo advertialos que le buscaban, que en ninguna manera le hicieran daño alguno.*

Jaume Canals eren armadors de l'Esquadra de Mallorca, sense dubte la mes rellevant de les companyies corsàries de l'illa durant la segona meitat del segle XVII;² el segon, així mateix, juntament amb en Pere Flexes, natural de Catalunya, esdevindria un dels més importants corsaris que Mallorca aportà durant la seva història. Ara bé, a diferència del general Antoni Barceló, d'ells ben poc se sap. Tal volta per haver actuat com a comandant l'armada reial espanyola, Antoni Barceló i Pont de la Terra (1716-1797), conegut com el <capità Toni>, ha merescut la glòria³ mentre els dos precursors, en corsejar per la causa mallorquina encara resten sota l'oblit. Al present text tractarem d'abordar el paper de Jaume Canals a professional de la guerra i dels negocis a la mar; en un futur, caldrà fer-ho sobre Pere Fletxes.

*****

Fins ael moment, les dades sobre el Capità Canals de les quals disposam no són sinó notícies aïllades trobades als arxius de la Corona d'Aragó, del Regne de Mallorca, i de la Casa Vivot. No tenim constància de la seva data de naixement; fou a Sóller on fou batejat amb el nom de Jaume Joan el 7 de maig de 1616.⁴ Els seus pares foren Antoni Canals, *Xorquet*, patró de barca de Sóller i Esperança Penya, filla d'un solleric, així mateix patró de barca.⁵ El capità tingué almenys una germana, Esperança -que s'esposaria amb un altre

---

La segunda causa fue que haviendo concertado la ciudad su trigo y queriendo los jurados ponerle el dinero procedido del abordo, les previne que devian pedir licencia como se havia acostumbrado pues no se les llevaba cosa alguna por ella y deven pedirla por el reconocimiento que deven por vasallos de V. Majestad y sin embargo lo intentaron y el patron puso su saetia a la vela haviendole dicho que no se fuese sin licencia, por cuyas causas le tuve un dia en la carcel. ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ (ACA) Consell d'Aragó (CdA). lligall (l) 998. (transcripció Gonçal LÓPEZ NADAL: *El corsarisme mallorquí a la Mediterrània occidental, 1652-1698: un comerç forçat*. Barcelona, 1986, planes 520-521

² Gonçal LÓPEZ NADAL: "The Majorcan Squadron (1660-1684). Notes for a study of a maritime enterprise: supplying, financing and investment" en S. CAVACIOCCHI (Ed.): *Richesza del mare, richesza dal mare. Secc. XIII-XVIII*, Firenze, 2006, 727-760.

³ D'ell hi ha un dit, anònim, que glossa: *Si el Rey de España tuviera // cuatro como Barceló// Gibraltar fuera de España que de los ingleses, no.* *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Palma, 1989, II, 16 i 17. El poeta i escriptor Josep Maria Llompart li dedicà uns versos *Auca del capità Toni* que diuen: «*El capità Antoni // té un xabec tot blanc // ala d'oronella// mascaró pintat. - El capità Antoni// espasí lluent// casada brodada//i a la ma un clavell. - El capità Antoni// té ulls de lleó;// li presenten armes// a toc de tambor. - El capità Antoni// encalça l'anglès// -cametes me valguen//boires de l'estret - El capità Antoni // entra dins el port. // Sota la perruca// li brunz un record. - El capità Antoni // ja està per morir... // Broden les donzelles// al carrer del Vi. - El capità Antoni // balla un minué//amb angelets bàmbols // a dal un fesser» recollits per GABRIEL JANER MANILA: *El General Barceló*, Biografies mallorquines núm. 8. Ajuntament de Palma, 1984, 7 i 8.*

⁴ *Partida de bautismo de Jaime Juan Canals verificado en Soller dia 7 de mayo 1616* "Índice de los documentos, papeles y libros pertenecientes a la herencia de D. Antonio Joaquim Canals Pro. Legajo nº 1, ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA (ARM), *Hospital*. 481. (sense foliar . plana 9). Llegiu, també, la nota següent. Dec aquesta informació al bon amic Tomeu Caimari Calafat qui, amb Antoni Gili Ferrer ofereix una detallada semblança familiar B. CAIMARI CALAFAT; A. GILI FERRER: *Els governadors del Castell de Capdepera*, Palma, 2007, 64-68.

⁵ Al darrer testament del capità Canals, datat el 24 de gener de 1679, llegim textualment: *Jo, el capità Jaume Canals, natural de la villa de Soller, fill de Antoni Canals, de la Parrochia de Deya, de la Possessio anomenada Son Canals ....* ARM, Protocols Notarials, Joan Batista Sastre i Mulet (S), 997, f. 140 En dos testaments anteriors, el primer datat dia 7 de gener de 1646 (f.178), i el segon a 15 de març de 1663 (f.172) em Canals no fa cap esment de son pare qui es va poder fer amb dita possessió gràcies a la fortuna del seu fill. Sobre la família CANALS, cal veure Pere de MONTANER: *El Brazo Noble mallorquín*

patró, Onofre Penya, possiblement parent seu- i un germà, Miquel.⁶ El capità Jaume Canals va casar dos pics: en el primer matrimoni, amb na Caterina Camps -naturalment, filla de patró de barca-, que el premorí, així com els fills que tingué amb ella: Esperança i Jaume. El segon matrimoni fou amb Francina Martorell que era d'allò que es diu de "casa bona": filla d'un Doctor en Medicina de Pollença. Amb ella tingué quatre fills: Antoni Joaquim, que aconseguiria un cavallerat, a més a més d'arribar a ser *Alcayde* del Castell de Bellver, el qual casaria amb na Margalida Vallès d'Almadrà, filla de ciutadà militar; Magdalena, qui tindria com espòs el donzell Jaume Joan de Berga;⁷ Caterina, que casà amb el ciutadà militar Joan Andreu Conrado Rotger i Maria, qui professà al Convent de Santa Magdalena de Ciutat.⁸ Segons Pere de Montaner, el capità Canals aconseguí el cavallerat *ictu oculis*. (*in articulo mortis*"; basa aquesta hipòtesi en el fet de que el seu fill- el capità Antoni Joaquim Canals- figura en els documents com a *Donzel*.⁹

De patrons a cavallers, de capitans a donzells. La promoció social era llampant. I això, dins una societat tancada, on els nobles es casaven entre ells, com també feien els pagesos, els patrons de barca, els menestrals i els xuetes. El increment d'escala, les promocions socials, només, segurament, podrien venir d'on arriben gairebé sempre aqueixes ascensions: de la butxaca. I aquest, al nostre cas, s'engranaria gràcies als negocis per mar, especialment, al corsarisme. Abans, però, de fixar l'atenció sobre el que diuen els documents de primera mà quan fa les seves activitats marineres, trobam adient presentar els judicis que d'ell ofereixen els cronistes, erudits i lletraferits d'una desigual historiografia mallorquina.

Vicenç Mut, un dels primers cronistes del Regne,¹⁰ l'identifica com un dels dos capitans -l'altre es Francesc Julià- que acudeixen, l'any 1647, a Nàpols. Canals hi menava dues companyies amb un total de tres-cents homes:

*Halláronse estas compañías de mallorquines también en los socorros que se trujeron a Nápoles de Gayeta y Castelamar, en los corsos contra las barcas que llevaban bastimentos al pueblo, en la ocasión en que peleó nuestra armada con la francesa, y en el asalto que se dio a las trincheras el día en que se redujo el pueblo. Fueron de suma importancia los cuatro socorros que llevó de Cerdeña a Nápoles el navío de Jaime Canals, capitán de infantería, y después de mar y guerra en una galera, y luego de corazas.*¹¹

---

durante los siglos XVI y XVII. Sus estructuras y sus bienes económicos Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona, 1978.

⁶ Joaquim Mª BOVER: *Nobiliario Mallorquín*, Palma, 1944, 91 escriu sobre el germà de Jaume Canals: *El capitán Miguel Canals, puesto al frente de una compañía levantada a sus costas, fue tan valiente como su hermano Jaime y murió en 1664 en el campo de batalla.*

⁷ "Dª Mónica de Berga i Canals, su nieta, será abuela de Don Miquel-Bonaventura Vallés d'Almadrà i Orlandis, marqués de Sollicherich en 1770. Este, precisamente, aparece como co-propietario de Cas Capità Canals en el siglo XVIII", Donald G. MURRAY i Aina PASCUAL: *La Casa y el tiempo*, Palma, 1988, 123

⁸ ARM, H 481.

⁹ *El brazo noble* .. 22-23 i 291-95

¹⁰ *Historia General del Reino de Mallorca* (escrita por los cronistas Don Juan DAMETO, Don Vicente MUT y Don Gerónimo ALEMANY) (2^aed.), Palma, 1841, III, 625-626.

¹¹ *Historia General del Reino de Mallorca*, 626.

La darrera paraula ens condueix a un quadre. Es tracta d'una pintura d'autor anònim, d'oli sobre tela, pertanyent a l'Ajuntament de Palma on surt *el magnífic Jaume Canals i Penya* (1602-1679), revestit de capità de cuirassers.¹² La seva presència a Nàpols és així mateix remarcada en la referència biogràfica escrita per Joaquim Maria Bover en el seu *Nobiliario Mallorquín*, publicat per primer pic a Palma, l'any 1850.¹³ Aqueixa nota, breu, diu:

*Jaime Canals en 1646 levantó en Mallorca una compañía con la que pasó a Nápoles para socorrer a los españoles. Con un navío suyo prestó muchos servicios, y tanto en mar como en tierra siempre lució el nombre del capitán Canals. En las guerras de Italia y en las de Cataluña fue la guadaña del enemigo. Murió en Mallorca, siendo Alcayde del Castillo de San Carlos, en 18 de noviembre de 1683.*¹⁴

Discrepam, clar, amb la fixació de la seva mort ja que no coincideix amb la que figura al seu testament, que data de 1679 on es parla d'ell ja com a *defunct*.¹⁵ De fet, sortosament, gràcies a les investigacions de Bartomeu Caimari sabem amb claredat la data exacta del seu òbit: concretament, quatre dies després de ser escripturat el darrer testament, es a dir, el 27 de gener de 1679, *circa les deu de la tarde*.¹⁶ A més de l'alcaidia de San Carles fruï les del castell de Bellver;¹⁷ igualment, a partir de 1648, ocupà el càrrec de Governador de Capdepera.¹⁸

Quan pertoca la presència d'en Jaume Canals a la guerra de Catalunya, 1638-1652, he de confessar que, d'entrada, jo mateix no l'associava amb la participació del cors illenc en la desfeta de dita revolta.¹⁹ Nogensmenys, les successives indicacions sobre el paper d'en Jaume Canals al respecte -com ara, la referència a la seva intervenció, l'any 1642, en favor de Felip IV, en la defensa de Tarragona, que apareix a la Gran Enciclopèdia de Mallorca²⁰ - m'ha fet revisar la documentació on he trobat dues referències que el vinculen a dita rebel·lió. La primera data de les darreries de 1651, poc abans de finir la Guerra dels

¹² Vegeu el Catàleg de l'exposició *El retrat a Mallorca (ss. XVI-XX)*. Conselleria d'Educació i Cultura. Govern Balear. Direcció General de Cultura. Palma, 1984. Una segona reproducció del quadre apareix sota una fotografia de *Cas Capità Canals* en Donald G MURRAY i Aina PASCUAL, *La Casa* .. 123.

¹³ Fem ús de la darrera edició, Palma, 1983.

¹⁴ *Nobiliario* ... 91.

¹⁵ Arxiu del Regne de Mallorca (= ARM) Protocols Notarials. notari Joan Baptista Sastre (P.S.). n° 974 fols 226-239v. En aquest testament descobrim una clara referència al quadre, concretament en el paràgraf de la relació de bens que hi ha a les seves cases, aprop de l'avui església de Sant Nicolau Les paraules, concretes són: *«altre quadre gran ab que estave retractat el defunct en forma de capita de corasars a cavall quan servia a Sa Magd en Napols, sens vase.*

¹⁶ ARM, PS 977, 144.

¹⁷ A un protocol del notari Joan Servera, amb data de 30 d'abril de 1676, hi trobam una referència a Jacobus Canals com a *capitanis castris Bellver*.

¹⁸ Antoni GIL FERRER; Bartomeu CAIMARI CALAFAT: *Els Governadors* ... , 58-68.

¹⁹ Gonçal LÓPEZ NADAL: "La participació del cors mallorquí a la desfeta de la revolta de Catalunya", *BSAL*, XXXVI, 1978, 246-272. "Els corsaris mallorquins i la Guerra dels Segadors", *L'Avenç*, 23, 1980, pp. 46-51; "Sobre la Revolta Catalana i Mallorca", *BSAL*, XXXVIII, 1981, 491-494 i "Corsaris frente a rebeldes. Mallorca y las revueltas de España en el siglo XVII", en W. THOMAS; B. DE GROOF (eds): *Rebelión y Resistencia en el Mundo Hispánico del siglo XVII. (AVISOS DE FLANDES)*, Leuven, 1992, I, 271-300.

²⁰ Aleshores asetjada per les tropes de la generalitat. GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA, III, Palma, 1989, 59.

Segadors. Dia 13 de desembre el Consell d'Aragó estudia la proposta reial segons la qual cal remetre de Mallorca cinc companyies de cent homes cadascuna, que haurien de partir cap a Barcelona en quatre sageties i en un bergantí. Entre els noms dels que han de menar-les hi trobam el del capità Jaume Canals. Dos dies més tard, el Virrei de Mallorca- Don Lorenzo Ram de Montoro y de Marcilla- comunica la sortida del capità Canals amb mariners, artillers i altres *d'infanteria* al temps que demana que es pagui el que s'havia acordat per l'aixecament de llesves i la seva conducció als ports catalans.²¹

La segona prova és una procedeix d'un document escrit l'any 1682 on el mallorquí Antoni Morrelles, igualment vinculat al cors, protesta per la venda a Venècia del vaixell San Marcos. Aquest bastiment, s'assenyala, havia tingut com a capitans a Jaume Canals i Nadal Sant Andreu *bajo cuyo gobierno sirvieron a V.M durante el sitio de Barcelona de cuyo servicio se le quedó debiendo 28.000 Reales*.²²

Errades, mescladissa de biografies, confusions empipadores. Això succeeix amb una "semblança" que, sota l'epígraf *ESTIRPE MARINERA* apareixia al setmanari HONDA, suplement del llavors franquista *Diario de Baleares*.²³ Efectivament, a la primera plana de l'edició del diumenge 8 d'abril de 1945, amb un transfons de signes falangistes (inevitables *el yugo y las flechas*) i de galeres i vaixells, un anònim ISLEÑO escrivia sobre Don JAIME CANALS. El primer que crida l'atenció és la dada de la seva mort: 1663; sorprenentment, però, coincideix amb la del naixement, 1602, amb la que es llegeix al catàleg. L'Isleño, doncs, mata el Capità Canals setze abans de la lectura del seu testament. Immediatament, entendrem, però, que no parla d'en Jaume Canals i Penya, ans de Jaume Canals i Ballester, de nissaga aristocràtica, descendent del noble català Juan de Canals i propietari de l'alqueria *Abenresch*.²⁴ Xoca, nogensmenys, la barreja d'esdeveniments ja bé sobre fets d'autoria aliena, propis, ja bé dels atribuïts al nostre capità, com ara les que fan referència a la seva presència a Nàpols, l'any 1647, i, posteriorment, l'any 1675, a Messina. En efecte, com veurem més endavant, aquest port sicilià també apareix prou vinculat a la vida del capità de Mar i Terra; ara bé, si el capità Canals (Penya o Ballester, tant se val!) havia mort l'any 1662, que feia assistint a l'armada del Rei Catòlic gairebé una dècada més tard del seu òbit?

*****

En abordar les activitats corsàries del capità Canals observam que el seu paper com a capità, actiu, executor i responsable de l'expedició marítima, degué concentrar-se en la dècada dels cinquanta, després de les seves actuacions a Nàpols i a Catalunya. L'any 1652, el capità Canals demostrava les seves habilitats en els negocis marítims, comprant per 200 reals de vuit l'embarcació del patró eivissenc Joan Riambau detinguda per les galeres reials

²¹ Pels dos informes, vegeu, ACA, CdA 1.997.

²² El comprador fou un ric negociant venecià, de llinatge Raurich, qui l'adquirí sense que el demanant, Antoni Morrelles, s'hagués assabentat ACA, CdA, 1.999.

²³ Exemplar trobat a la BIBLIOTECA BARTOMEU MARCH SERVERA, de Palma .

²⁴ *Estuvo en la primera conquista de Mallorca con Ramón Berenguer III y en la bandera del Conde de Besalú, el noble catalán Juan de Canals. Después en el año 1229, su descendiente Pedro de Canals acompañó al Rey don Jaime I a la conquista de la isla, quedando heredado en el repartimiento de tierras con la alquería «Abenresch». Desde entonces se ha distinguido siempre a través de los siglos, los Canals, descendientes de los primeros, siendo Don Jaime uno de los que más lustre dieron a su linaje.*

per estar comerciant amb enemics, francesos i savoians.²⁵ Canals aprofita el conflicte generat amb la desaprovació de la víctima i adquireix el buc a preu inferior al que s'havia estipulat en intentar el rescat pel patró Riambau, que pujava a 300 reals.²⁶

L'any 1655, el capità Canals s'ofereix per armar dues sageties i sortir a atacar "els moros". De fet, una caravel·la berberisca havia apressat una sagetia mallorquina que anava a cercar blat a les costes africanes.²⁷ El Virrei Montoro lloava la postura de Canals.²⁸ *tan afecto al Servicio de Vuestra Magestad y tan experto en la marinería y querido de la gente de la marina*. Un any després, cinc armadors demanaven llicència per corsejar; entre ells figura el capità Canals.²⁹

Sorprenent manera de definir la marineria illenca: *la flor de aquellas riberas* en evident contraposició a l'hora de comparar-la amb la de les gents de la ribera sud: *los moros serán el rayo, executores de sus designios, la mano del gato*.³⁰ Tots, emperò, eren iguals: a l'hora de robar a la mar.³¹ Tornem, però, a l'expedició, màxim des del moment que donà un resultat prou sucós, especialment al que afecta les seves intervencions pels litorals francesos i les seves aprehensions fetes:

entraron hasta la cadena del puerto de Marsella donde hicieron frente algunos dias sin dar lugar en ellos que entrasse ni saliesse en aquel puerto ninguna embarcación y queriendo atreverse dos patrones con sus saetías francesas las apresaron, la una cargada de trigo, la otra de

²⁵ ACA, CdA 1.033.

Gonçal LÓPEZ NADAL: *El corsarisme ...*, 152-153.

²⁶ Gonçal LÓPEZ NADAL: *El corsarisme ...*, 229 (nota 390).

²⁷ ACA, CdA, 1.996

²⁸ Prèviament protestava per les conseqüències en no haver pogut organitzar partides en cors: *...no ha sido posible armar porque los patrones que se ofrecieron a servir con voluntad, desengañados de que yo no les havia de dar licencia de corso, se han ido a buscar su vida a otras partes y los marineros también y se halla hoy esta ciudad tan falta de ellos que no me atreviera en mucho tiempo a hacer ninguna leva ni aun en armar en servicio de vuestra Magestad una saetía habiendo tenido empleados en las que servían a sueldo mas de cuatrocientos marineros*. ACA, CdA, 1.996

²⁹ *El Capn Jayme Canales, Antº Morrellas, Antº Piza, Juan Baptª Suñer y Pasqual de Beyria, vezinos de la Ciudad de Mallorca dicen que con celo del servicio de V.Mag y beneficio de los vassallos de su Rl Corona; habiendo considerado y advertido los grandes daños que los corsarios turcos y moros an hecho de algunos años a esta parte en aquella isla saltando en tierra y cautivando sus moradores y haciendas; y señaladamente habiendo ponderado las sorpresas que en el año passado de 655 hicieron de las galeras Sta Agata compañero de la que llevaba el Sr Don Juan a Genova a vista de la dicha isla= han resuelto como fieles vassallos de Vª Magd y con solo fin de obviar y reprimir iguales atrevimientos de armar dos navios de alto bordo, los quales an comprado y tiene apercivido con las artillerias y demas pertrechos necesarios de guerra y con 350 hombres, la flor de aquellas riberas para con ellos salir en corso en busca de los enemigos de su Real Corona de V. Magd. = Y Haviendo supido a V. Magd servido de concederla como consta de las Rs Cedula y ordenanzas que pnta. ACA, CdA 1.996.. A la contracoberta es llegeix: *sobrecarta de la Cedula que les han despachado por el Cons. de Guerra para salir en corso contra los enemigos de V.M. con los navios de alto bordo que an armado para el intento y por las consideraciones de beneficio que representan y por el gran gasto que se sigue a los Armadores de navios de alto bordo. Supcª se les libre de todos los derechos en la conformidad que en la Cedula de la guerra y ordenanzas que presentan se les exima*. Gonçal LÓPEZ NADAL: "El Corsarisme...", 354 i 422 (nota 33).*

³⁰ Eloy MARTÍN CORRALES: *La imagen del magrebí en España. Una perspectiva histórica. siglos XVI-XX*, Barcelona, 2002, 38, ofereix diversos qualificatius: *fieras, fiera corruptia, fiera, alimaña de los desiertos de Africa, fiera malvada i fiera martrana*.

³¹ Gonçal LÓPEZ NADAL: "El corsarismo mediterráneo", *Las Sociedades Ibéricas y el Mar*, Madrid, 1998, III, 233-260.

*aceite, que segun lo que dicen les valio asta quatro mil reales de a ocho.*³²

Per ventura, amb aqueixa expedició va concloure l'acció directa, física i arriscada, el combat naval, del capità Canals. Pel moment, des de finals dels cinquanta no s'el ha trobat conduint, ell mateix, naus corsàries. Ja ben a prop de la seixantena, a partir d'ara assumiria tasques menys perilloses, emperò econòmicament no manco importants. En efecte, Jaume Canals esdevindria un dels principals financers de les operacions corsàries, participant en gairebé tots els armaments que l'Esquadra de Mallorca realitza des dels inicis del seixanta fins gairebé a la seva mort, l'any 1679.

Un dels elements cabdals del cors i que el segella dins la vida institucional és la seva subjecció a la llei.³³ Això, com serà bo de constatar, genera una ingent paperassa. Heus aquí on arrela la gran diferència entre aquesta navegació i la seva parenta il·legal; com s'ha encarregat d'explicar Michel Mollat, existeix, doncs, un corsarisme reglamentat front una pirateria salvatge.³⁴ Així, per exemple, abans de salpar, el capità corsari ha de rebre el vist i plau d'un notari, garantint amb la seva rúbrica, que dita navegació discorrerà pels senders de la legalitat. Precisament, gràcies a aquesta font documental podem fer-mos una idea de l'origen, segurament primordial, de la riquesa que acumulà el capità Canals: la seva participació en el finançament de l'organització de l'Esquadra de Mallorca, al llarg de les dues darreres dècades de la seva vida. Aleshores, en Canals devia ser ja tot un prohóm, en ser present a les institucions que controlaven els afers mercantil illencs; el 23 de juny de 1656 era el legit Conseller del Col·legi de la Mercaderia.³⁵ En posteritat, també el trobarem vinculat, també, a altres negocis, des de el de l'adquisició d'embarcacions i les exportacions d'oli,³⁶ fins a al de la participació, encara que modesta, com a soci de companyies asseguradores.³⁷

Durant les dues darreres dècades de la seva vida, el Capità Canals es dedicà a finançar les expedicions en cors. Dels anys seixanta, emperò, no hi ha gaire activitat ates que aquesta dècada no conegué la ruptura entre les monarquies hispànica i francesa. Això explica les escasses referències documentals al respecte. Un dels armament que hi participà fou el datat a 5 de juliol de 1661, corresponent al de les fragates *la Capitana San Antonio*, *La Almiranta La Aguila doble*, *El Beato Gaetano* y *Sant Francesch*.³⁸ El munt de l'armament era de 35.467 peses de vuit i quatre reals castellans; les quals havien estat dipositades pels següents *senyors*: el capità Jaume Canals (6.131 peses de vuit), Antoni

³² ACA, CdA 1.998.

Gonçal LÓPEZ NADAL: *El corsarisme ...*, 44 i 208 (nota 8).

Vegeu, també Álvaro CAMPANER Y FUERTES: *Cronicón Mayoricense*, Palma, Ediciones de Ayer, 1967, 416-417.

³³ Gonçal LÓPEZ NADAL: "El corsarisme com a institució martítima: els judicis de preses a Mallorca (1654-1687)", *Pedralbes*, 13 (1993), 119-129.

³⁴ "De la piraterie sauvage à la course reglementée: XIII-XV siècles", *Course et Piraterie*. Paris, 1975, Vol. I, 162-184.

³⁵ ARM, AH 897, Llibre Extraordinari de la Mercaderia, 13.v. Dec aquesta informació a Carme Vidal.

³⁶ Andreu BIBILONI AMENGUAL: *El comerç exterior de Mallorca. Homes, mercats i productes d'intercanvi (1650-1720)*, Mallorca, 1995, 65 i 339.

³⁷ Jerònia PONS PONS: *Companyies i mercat assegurador a Mallorca (1650-1715)*. Mallorca, 1996, 243, 260 i 267.

³⁸ ARM, PB 1685, 168-174.

Morrelles, *ciudadà* (10.310 peses i 5 reals), Joan Baptista Suñer, *mercader* (10.023 i 5) i Antoni Garbí (9.002 i 2). Desconeixem el resultat de l'expedició, el nombre de captures que pogueren fer així com de les pròpies pèrdues que patí aquest estol. Per la conjuntura existents, especialment per la treva amb França, pensam que no degueren ser especialment quantioses; de fet, aquest viatge es feia només, *contra moros, pirates i altres inimichs de Sa Real Corona*.³⁹

El nou contexte bèl·lic entre nacions europees dóna pas a nous armaments en cors. Dia 15 de novembre de 1673, la Regent s'adreça al Vicecanciller del Consell d'Aragó exhortant-li a animar nous corsos mallorquins;⁴⁰ les seves paraules són molt expressives, especialment les referides directament al nostre personatge:

*Conveniendó tanto (respeto de havernos declarado la guerra el Rey Christianísimo) fomentar todo lo posible el corso contra Franceses por el daño que mediante el podrá hacerseles, os encargo que con vuestra autoridad y officio soliciteis que los armadores mallorquines se apliquen a este empleo, valiendose del capitán Canales que se entiende tiene mucha mano con lo de la mar, encaminando la disposición dello en la forma que tuvieredes por mas adecuada al intento en que fio obrareis con el cuidado que asegura vuestro zelo.*⁴¹

Sorprèn gratament l'elogi que fa la regent sobre les qualitats, marineres, de Jaume Canals, qui ja havia superat els setanta anys. Sospitam, com hem dit, que des de les darreries dels cinquanta, havia canviat les seves intervencions guerreres per les financeres; tot i així, de bon segur, les seves gestes s'havien escampat per tot arreu i el seu estel de capità encara s'estenia al dins les ments que administraven el govern de la Monarquia Catòlica.

El resultat no es feu esperar. Dia 24 de gener de 1674, el capità Jaume Canals, juntament amb Don Ramon Despuig, Comte de Montenegro i de Montoro, amb Don Joan Miquel Sureda i Joan Baptista Sunyer, *dueños y armadores de la Esquadra de Mallorca, que tan repetidos servicios han hecho en el discurso de treinta y cinco años*,⁴² demanen un ajut reial per comprar dos nous bastiments per tal de refer l'esquadra i emprendre nous viatges en cors. Tot i que la resposta reial no fos massa estimulante,⁴³ tot fa pensar que els nous armaments es dugueren a terme.

El primer armament en el que el Capità Canals pren part correspon al de la nau la Capitana Santa Cruz, comandada pel capità Pere Fletxes, segons protocol notarial del dia 24 de febrer de 1674. Sobre un munt total de 10.754 lliures, 5 sous i 6 diners, el capità Canal

³⁹ ARM, PB168.

⁴⁰ ACA, CdA, 1998.

⁴¹ El subratllat és meu

⁴² *que les han sustentado (a Vuestra Magestad) y hechos diversos viajes en corso contra los enemigos de su Real Corona con grandes y excessivos gastos de su hacienda por haver perdido en ellos la mayor parte de sus navios, y hasta este mes passado de Agosto les fue apressada de turcos la nave Capitana San Antonio con ducientos hombre de mar y guerra ....* ACA, CdA, 1998.

⁴³ A la contracoberta del document, hom llegeix la resposta de la Reina Regent: *Repitanse las ordenes dadas a favor de los corsistas animandoles mucho a que continuen en servir a Su Magestad en este empleo y no se haga mención de la ayuda de costa ni de lo demas que pidiessen.* ACA, CdA, 1998.

aportà 999 lliures, 13 Sous i 4 diners.⁴⁴ El mateix dia, els armadors i propietaris de la capitana *Santa Cruz* -entre els qual figura, clar, Jaume Canals- acorden formar companyia amb el Patatxo *La Concepció* dels senyors Antoni Arabí d'Eivissa i dels germans Joan i Jaume Ballester.⁴⁵

L'expedició degué ser un èxit car, mesos més tard, la companyia repartia beneficis. En concret, sabem de l'apressament de tres vaixells francesos: el patatxo *El Portillon San Buenaventura*, el buc del qual s'avaluà en *Mil y Quinientas libras de esta moneda*;⁴⁶ el navili *Sant Joseph y la Virgen quando huyó a Egipto*, valorat en 4.000 lliures i la nau *La Virgen de la Candelaria Buenaventura* que aportà la meitat, 2.000 lliures⁴⁷. De les dues darreres aprehensions, el capità Canals rebé respectivament una octava part. es a dir, 750 lliures.

Abans d'acabar l'any 1674, el 16 de desembre, els armadors de l'Esquadra de Mallorca -entre els quals continuava figurant el capità Canals- estableixen un primer acord amb el Senyor Don Pedro Vázquez Torrero, *Cavallero de la Orden de Santiago y Vehedor y Proveedor General del real exercito de Cathaluña* per tal de remetre les quatre fragates de l'esquadra illenca a les costes de Messina i contribuir al fracàs de la revolta d'aquest port sicilià contra el domini hispànic.⁴⁸ A la relació de signatures que rubrica el conveni, les de tots els armadors i la del representant reial, el notari Joan Servera signa en nom dels capitans *Pedro Fletxes y Jayme Canales por no saber escribir*.⁴⁹

El 18 de gener de 1675, en conformitat de l'ajustament fet el mes anterior, el Governador de l'Esquadra, Pere Flexes obté el vist i plau notarial sobre l'enllestiment de les dues naus, la Capitana Santa Creu i l'Almiranta Sant Joseph.⁵⁰ L'armament suposa una inversió de 23.915 lliures.-*ço es per la Capitana Tretze mil noucentas quince lliuras ....*

⁴⁴ ARM, PS 994, 39-42. Vegeu també Arxiu Mas del Pla del Rey (Papers del capità Joan Ballester). i Jaume CIRERA PRIM: "Escuadra de Mallorca en corso en el siglo XVII", *BSAL*, XXVIII, 1942, 153-188.

⁴⁵ En el primer apartat s'estableix: *que dichos dos navios han de hazer el presente viaje de corso de que se hallan armados de conserva y sociedad de ida y vuelta hasta el puerto y muelle desta presente ciudad*. ARM, PS 42-44v. i 90-93.

⁴⁶ *francas al armamento*. ARM, PS 171v-174.

⁴⁷ ARM, PS 174v-176v i ARM, PS 994,179-181v

⁴⁸ En aquest contracte s'estipulaven, doncs, es bases de la intervenció dels corsaris mallorquins. Es fixaven aspectes de gran interès com les dimensions de l'aparell naval: quatre embarcacions amb un total de 108 peses de ferro i 56 peses de bronço i una tripulació de 650 homes, entre mariners i soldats. L'armada aniria governada pel capità Pere Flexes; havia de partir de Mallorca el 15 de gener, tenguent una vigència de sis mesos. El cost d'aquesta expedició es taxava en 50.000 pesos en moneda d'or, dels quals 10.000 es pagaven de comptat i els restants 40.000 en sis pagas, d'acord amb els sis mesos de vigència estipulada. Els armadors aconseguixen que s'els dispensi del pagament del quint reial i, per tant, puguin gaudir de totes les aprehensions a fer durant el viatge sense haver de lliurar cap bastiment al Rei ARM, PS 994, 209-215.

Jaume CIRERA PRIM: "Escuadra de Mallorca ..." p. 358. En documents posteriors ARM, PS, 995, 21-24v la data de l'acord és el tretze de desembre enlloc del setze. Per aquests convenis entre els armadors mallorquins i l'exèrcit reial vegeu, també, l'evalua en 135.000 lliures. "Mallorca i la rebel·lió de Messina (1674-1678). Els contractes per a la intervenció illenca". *Cuadernos de Historia Militar I* (1993), 146-157 (2ª ed. 1995, en castellà, 146-157) i "Corsarios frente a rebeldes ....".

⁴⁹ En el primer paràgraf del contracte ja s'observa una indicació al respecte: ... *que se halle firmado, y de sus manos y nombres de los que saben escribir y por los capitanes Canales y Flexas que no lo saben por el notario infraescrito*. (358).

⁵⁰ ARM, PS 995, 21-24v.

(i) *deu mil per l'Almiranta* el capità Canals contribueix només en l'armament de la primera, imposant 930 lliures. Aquest pic, però, Canals compta amb un "soci", Gaspar de Puigdorfila, de l'hàbit de Santiago. Es desconeix quina part aporta cadascú.

La presència de les embarcacions mallorquines pels litorals sicilians degué fer-se notar car, pressions insistents aconseguïen que es perllongui la seva estada, impedit els aprovisionaments que els rebels rebien dels francesos i capturant els mercants que traficaven per aquells indrets. El 26 d'agost de 1675, els armadors accepten augmentar en quatre mesos la seva estada -els qual *finiran el 18 de noviembre*- i demanen que aquest increment temporal sigui compensat amb el lliurament de deu mil reals de vuit en concepte d'aprovisionament de la marineria.⁵¹

Un nou armament correspon al del dia 26 de maig de 1677 quan el capità Fletxes obté la rúbrica notarial per emprendre una nova expedició, ara com a governador de tres embarcacions. El cost total, compreses setanta peses de vuit efectives, era de 34.067 lliures i 4 sous. La participació del Capità Canals no fou, en aquesta ocasió, prou elevada car només investí 68 lliures y vuit sous.⁵²

Fos de manera oficial -es a dir, seguint uns acords previs- o senzillament actuant com a súbdits del Rei Catòlic,⁵³ el quinquenni que ocupa la guerra d'Holanda, 1674-1678, amb la rebel·lió de Messina inserida, representà pels corsaris mallorquins un dels períodes més actius en el desenvolupament de les seves actuacions. Es impossible xifrar resultats, quantificar els seus guanys car les dades que coneixem presenten infinitat de llacunes. Tot i amb la precaució amb la qual cal analitzar aquest fenomen -el cors respon perfectament al símil de l'iceberg: la part visible és una petita part de la real- tenim constància de que entre els anys 1677 i 1678, l'Esquadra de Mallorca realitzà una expedició que li aportà uns beneficis nets de 57.163 lliures, 3 sous i 9 diners.⁵⁴ Els guanys bruts havien arribat a les 170.104 lliures, 3 sous i 9 diners. De les captures fetes, una resulta sola superava gairebé totes les despeses d'armament (= 112.941 lliures). Es tracta de la mítica nau francesa *La Nova Hierusalem*, capturada pel capità Josep Cordilla, un genovès que treballava per l'esquadra illenca; aquesta presa (buc + contingut) fou valorada en 120.395 lliures, 7 sous i 1 diner.⁵⁵ Amb aprehensions com aquestes, la rendibilitat del cors supera qualsevol altre benefici que pugui aportar tot sistema comercial marítim. I d'ella, segurament, també es va beneficiar el capità Canals. Un protocol notarial datat el 23 de juliol de 1678 el cita entre els propietaris d'aquesta presa -juntament amb Don Ramon Despuig, Don Joan Miquel Sureda, el Capità Pere Flexes, el mercader Joan Ballester i Joan Antoni Scardo, procurador

⁵¹ ARM, PS, 269-271 Vegeu, també, el protocol (PS 995), amb data del 15 de juliol, 251-252v.

⁵² ARM, PS, 997. 307v-310.

⁵³ De fet, al darrer moment, el contracte no es va arribar a posar en marxa. Vegeu <Llibre del Gasto de lo Armament de la nostra Escuadra per lo servici que he de fer en service de el Rey nostre Señor que Deu Gde per lo de la guerra de Messina de lo qual es governador lo Capita Pere Flexes en lo any de 1677>. ARXIU DE CAN VIVOT, Negocis per mar. (documentació, cedida per Pere de Montaner).

Gonçal LÓPEZ NADAL: "The Majorcan Squadron ...", 743-744.

⁵⁴ Gonçal LÓPEZ NADAL: *El corsarisme ...*, 546-550.

⁵⁵ Gonçal LÓPEZ NADAL: *El corsarisme ...*, 546-550

Andreu BIBILONI AMENGUAL: *Mercaders i navegants a Mallorca durant el segle XVII*, Mallorca, 1992, 44. L'evalua en 135.000 lliures.

de Joan Baptista Sunyer,⁵⁶ aquests decideixen nomenar com a procurador del grup al capità Fèlix Sero per a que pugui disposar del destí de la nau.

Tot això passava un any abans de la mort d'en Canals quan el cors estava gairebé en el seu moment més àlgid. Sortosament per ell, no va poder viure l'entrebanc de l'empresa, la seva crisi ocasionada per les conseqüències que tingué la pau de Nimega (agost de 1678). Amb els corsaris a la mar, França i Espanya firmaren les paus, les notícies de la qual no arribaren a temps per evitar que aquells prosseguissin capturant naus franceses. En arribar a Mallorca, els responsables es veren obligat a restituir-les als seus propietaris, car, de fet, s'havien capturat ja en temps de pau. Aquesta situació suposà un cop duríssim per l'organització del cors illenc de la qual no es rescabalaria fins a la darrera dècada del segle.⁵⁷ Curiosa coincidència, la que situa la fi dels dies d'en Canals i la que contempla un cop greu a l'empresa corsària illenca.

*****

No sabem quin dia va morir Jaume Canal. Podria ser entre els darrer dies de gener i la primera meitat de febrer de l'any 1679 si la data del 23 de gener esmentada al document notarial on es relaciona el inventari del seus bens -protocol que porta la data del 17 de febrer-⁵⁸ correspon a la del darrer testament. Fos com fos, aquesta font permet conèixer el seu important patrimoni. Jaume Canals deixa als seus hereus -els seus fills, restant la vídua com a usufructuària- els següents bens immobles.

- 1) Unes cases situades dins la ciutat de Mallorca en la parròquia de Sant Nicolau, "*en lo carrer dit lo Triquet de sa pilota tingudes sota alou del Sr. Rey* " Dites cases foren adquirides l'any 1655;⁵⁹ entre elles, hi figurava, naturalment, la casa que seria coneguda com «*Cas Capità Canals* »; aquesta es comprà als germans Maria i Josep Martí, fills del mercader Gabriel Martí.⁶⁰
- 2) La possessió dita Son Sureda situada al terme de la vila d'Artà "*la qual dit defunct comprà ab son alou propi del Mach Balle conforme acta rebut en dita curia als 6 de juny de 1651.*"⁶¹

⁵⁶ ARM, PS. 998. 262v-264.

⁵⁷ Gonçal LÓPEZ NADAL: *The Peace Treaty of Nijmegen and the decline of the Majorcan privateering, 1678-1684* Ph. Df. Leeds University, 1995 (inèdit). i "El corsarismo mallorquín después de la paz de Nimega (1678-1684)", *Estudis d'Història Econòmica*, 15, 1998, 65-92.

⁵⁸ Supra nota 14.

⁵⁹ En l'inventari es llegeix *les quals dit defunct possehia per venda en son favor ab acta en la scrivania de Cartes Royals continuat als 23 de juny 1655 y si be en dita venda se donaren a fer vuytanta lliuras cens pagadoras als 26 Janer a la Mag^a Srª D. Luisa (?) Fuster y Gual, aquelles foren quitades a dita N. Sr^a conforma acte in dita scrivania continuat als 28 juliol del any 1655 y foren per dit Mag^h Capita Jaume Canals capbrevades en la reial visita als 10 Maig 1568.*

⁶⁰ Donald G. MURRAY i Aina PASCUAL: *La Casa ...*, 123. Segons A. Pascual *Cuando él (el capità Canals) falleció en 1679, pasó a sus herederos y durante todo el siglo XVIII continuó siendo propiedad de la familia, conjuntamente del marqués de Solerich y el marqués alicantino de Peñacerrada, este último también descendiente del Capità Canals. En 1843, Cas Capità Canals fue vendida a Don Francesc y a Don Lluís Garau i Rosselló, quienes unos años después (1874) la establecieron a Don Miquel Ramon i Rosselló cuyos descendientes la poseen actualmente.*

⁶¹ *Si be dita dita possessio era tinguda a ens de 27 lliures pagadores ab partida al Rl commu de preveres de dita vila de Arta, aquelles foren quitades a dit commu conforme acte firmat per lo Rt. Antoni Servera Pre Por de dit commu en poder del dit Raphasel Sastre notty als 27 Abril 1652.*

3) “Una pessa de terra i olivar de nou cortons ... que antigament fou de la possessió Son Sureda” adquirida per Canals l’any 1656.⁶²

4) Unes cases amb terra i hort, venudes al *Magch* Jaume Canals per Elizabeth Albertí, vídua de Guillem Albertí, dit de la Galera, Joan Albertí -fill seu- i Joana Ginard, nora. segons acte del notari Joan Servera de 2 d’abril de 1659.

5) La possessió dita Son Massanet, del terme de la vila de Montuïri, adquirida el 28 de setembre de 1660.⁶³

6) Un rafal dit Son Ripoll, també del terme de Montuïri, adquirit al 2 d’octubre de 1668.⁶⁴

7) La possessió Son Frare del terme de Petra, adquirida el 7 de setembre de 1673.

i 8) La possessió Son Montornès en els termes de les viles de Sineu, Sant Joan i Petra, comprada l’any 1676.⁶⁵

Partint de les dades d’adquisició, observam que el Capità Canals començà a invertir en terres quan aquest encara lluitava a la mar. Aqueixes compres continuaren posteriorment gràcies als guanys que li generava el finançament de les expedicions corsàries i altres negocis vinculats amb el mercat.⁶⁶ Això, emperò, no era tot car en dit inventari apareix una llarga de censals de terres de diversos establiments de la possessió de Son Guiscafré -al

⁶² *ab cens reservatiu de 7 Lls 4 S. les quals foren quitades al dit beneficio conforme acte rebut per dit (Rt Pere) Alsemora en poder del dit Joan Baptista Sastre y Mulet Notty infra escrit el 2 Abril 1658.*

⁶³ *la qual dit defunct compra per la curia del Magch Balle conforme acte rebut per lo dit Sr. Joan Campaner Notty scriva de subhastacions als 18 Sebre 1660.*

⁶⁴ *... y si be era tingut an els censals infraescrits, aquells foren quitats, ço es dotze lliuras a la noble Sra Doña Leonor Santacilia y de Puig, causa havent del dit (Gabriel) Ripoll preconforme acte rebut per dit (Joan) Amengual notty als 3 Març 1669 mes sinquanta vuit lliuras nou sous y vuit diners quitades a Gabriel Olomar causa havent del dit Ripoll preconforme acta rebut per dit Amengual als 28 Març 1669 mes 104 lliures 14 S. 1 diners quitades a dit Ripoll pre ab acte en poder del dit Amengual notty als 9 febrer 1674.*

⁶⁵ *la qual dit defunct adquiri ab son alou propi per via de Stabliment en encant publich consta ab acte rebut per lo dit Senyor Llorenç Busquets notty als 27 febrer 1676.*

⁶⁶ Com molt encertadament apunta Antònia Morey, no cal menysprear tampoc que, aleshores, el fet de comprar terres era ja, per sí mateix, una autèntica proesa; fonamentalment, perquè gairebé totes les grans propietats illenques -es a dir, les possessions- es trobaven exemptes al mercat gràcies a una figura jurídica concreta, el fideïcomís, que facultava als seus possessors (majorment, noblesa terratinent) a traspassar-les intactes als seus successors, ja que ni tan sols per pagar deutes es podien embargar. Només molt de tant en tant, que s’esvaïa la línia successora dels cridats a l’herència succeïa que determinades possessions es posaven en venda. Normalment, perquè el fundador del fideïcomís havia establert que en cas de mancar la seva successió directa, passessin a l’església. Es a dir, que s’invertissin a favor “de la seva ànima”, la qual cosa volia dir que l’església les podia vendre, bé per pagar misses, u oli per cremar llànties a favor del difunt. com es veu, aquesta era una via d’accés a la propietat de la terra a la Mallorca d’Antic Règim, on la terra havia esdevingut un ben limitat i, alhora, de difícil accés. Això obligava a tots aquells amb voluntat d’adquirir terres que estiguessin constantment a l’aguait de qualsevol moviment. Pel que es veu, el capità Canals n’estava completament assabentat, car la major part de les terres comprades per el es trobaven d’alguna manera vinculades a l’església (*ab curia*), prova evident que procedien d’alguna “manta pia” llegada per membres de la més rància noblesa. Sense anar més lluny, i per posar només un exemple, el cas de Son Sureda d’Artà, procedent de la generosa donació de la noble Senyora Maria de Salas. Vegeu A. MOREY: *Noblesa i desvinculació a Mallorca als segles XVIII i XIX: les repercussions de la legislació desvinculadora sobre els patrimonis nobiliaris*, Palma, 1999.

terme de la vila d'Artà- fets en diferents anys i que, a l'inventari, fan un total de 112 lliures i 3 sous- i de les rendes que el generava el seu paper com a prestamista o fiador de certes persones, probablement nobles (el Magnífic Francesc Desbrull, Don Jaume Joan de Berga, i l'Egredi Don Albertin Dameto) avaluades en 2.988 lliures, 9 sous i 6 diners, més 100 peses de vuit i 500 reals castellans.

Finalment, cal fer un esment sobre els nombrosos bens trobats dins les possessions i les cases de la Parròquia de San Nicolau, de Palma. La relació, extraordinàriament detallada, no contempla nogensmenys la seva respectiva vàlua. Tot i amb això, la mera relació pot posar a més d'un els cabells de punta. A tall d'exemple, direm que entre el milenar de bens inventariats hi ha nombrosos quadres, mobles de tot tipus (des de cadires fins a diversos "buffets de noguer"), tapissos, arquilles, multitud de coses d'argent, vaixelles, roba de tota casta, instruments de feina -des d'arades fins alambins per a fer aigüardent-, un ample nombre d'animals -goras, rucs, egües, mules, pollins, ovelles, galines .... - material sagrat, ubicat a les capelles de Son Sureda i Son Montornes (calissos, palis, casulles, figures de pedra i marbre, de sants i de verges, campanetes, missals, faristols i altres coses necessàries per a celebrar la missa); també apareixen inventariats entre els objectes, tres esclaus: dos moros, l'un anomenat Ajay de 22 anys, l'altre Amet de trenta anys *que avuy esta pres en els carrers reials per la justícia* i una esclava cristiana, anomenada Maria Magdalena, de 36 anys. Els tres són esmentats després d'un cavall castany, de dues mules, d'un burro vell i d'una carrossa usada. Tot això, esclaus inclosos, es trobava a l'*Estudi del replà de l'escala de les cases de Ciutat*.

Es tracta clarament d'un patrimoni considerable que segurament no hauria pogut acumular de no haver sabut aprofitar tot el que li varen aportar les conjuntures de l'època. Per ventura, de no haver nascut pobre i ben lligat a la mar, difícilment hauria pogut reunir els elements ideals per a construir la seva immensa fortuna: valentia a l'hora d'afrontar els perills de la mar, destresa en la sàvia i prudent conducció de naus i intel·ligència en tots tipus de negocis. Amb aquests instruments, vertaderament, hom es demana, quina necessitat tenia ell de saber llegir i escriure.

Durant la segona meitat del segle XVII l'illa de Mallorca conegué una intensa activitat dels seus corsaris. Un dels seus més brillants representants fou el capità Jaume Canals. D'origen modest, la seva intervenció com a mariner, capità i armador li va ocasionar l'ascens social i un munt de responsabilitats de caire institucionals. Tot això li va permetre atresorar un ingent patrimoni segons es constata en el llegat que deixà als seus hereus. El cas del capità Canals fa veure com els negocis per mar jugaren un paper rellevant en l'evolució social i econòmica dels illencs.